
TERMINUSOK KELETKEZÉSE ÉS VÁLTOZÁSA¹

1. Terminusok változása. – A szaknyelvi szókészlet elemeinek éppúgy megvan a történetük, mint a szókészlet egyéb rétegeibe tartozóknak. Keletkezésüket, változásukat többnyire ugyanazok a tényezők befolyásolják, amelyek a szókészlet egészéét; említhető azonban néhány speciálisabb, csak rájuk ható erő is. Tanulmányomban azokat a hatásokat mutatom be, melyek egy terminus keletkezéséhez vezethetnek, illetve a terminusok további sorsát, jelentésváltozását, esetenként elavulását eredményezhetik.

2. Mi számít terminusnak? – Mielőtt áttekinteném a terminusok keletkezésének okait, először érdemes néhány szót ejteni arról, hogy mikortól számít egy nyelvi elem terminusnak, hiszen ez alapvetően meghatározza a későbbi vizsgáldást. A válasz egyértelműnek tűnik: akkortól, amikor a műszó először megjelenik egy szaknyelvi szövegben. A *gazdát cserélt beszélőnevek* alább bemutatandó esete azonban azt tükrözi, hogy ennek az elsőségnak a meghatározása nem is olyan egyszerű. Mi tesz egy nyelvi elemet terminussá?

Terminológiai kérdésekről régóta folyik szakmai diskurzus a magyar névtudományban (részletesen l. FARKAS 2011: 205–8), átfogó igényű eszmecsere azonban csak a 70-es években bontakozott ki HAJDÚ MIHÁLY kezdeményezésére. A fiatal nyelvészek akkoriban működő, Bokor nevű szakmai körében megvitattott, az ún. Bokor Levelek 12. számaként 1974-ben szétküldött írása 1979-ben kisebb változtatásokkal az általa és MEZŐ ANDRÁS által ekkor indított Névtani Értesítő 2. számában jelent meg (HAJDÚ 1979). Ugyanez, valamint a következő, 1980-as 3. szám közölte a névkutatóknak a vitaindítóra érkezett észrevételeit, javaslatait. Ebben az említett tanulmányában ejtett szót HAJDÚ MIHÁLY a *gazdát cserélt beszélőnevek* terminusról, melynek szerzőségét ÖRDÖG FERENCnek tulajdonította (HAJDÚ 1979: 27). RÁCZ ENDRE azonban néhány oldallal később közölt hozzászólásában felhívta a figyelmet arra, hogy a kifejezés valójában tőle származik (RÁCZ 1979: 30), s hasonlóképp nyilatkozott ÖRDÖG FERENC is (1980: 56). HAJDÚ azonban megmagyarázta állításának okát. Eszerint említett írásában RÁCZ maga is hangsúlyozta, hogy nem a terminusalkotás szándékával írta le a kifejezést, ráadásul nem is a később rögzült formájában, hanem a következőképp: „egy-egy becézőnév könnyen »gazdát cserél«”. ÖRDÖG ezzel szemben már címként, illetve rendszerezésében egy alcsoport nevéként, a ma ismert formájában használta a kifejezést, ezért ő tekinthető a terminus alkotójának (HAJDÚ 1980: 60).

E példa alapján, HAJDÚ érvelését elfogadva kimondhatjuk, hogy egy megnevezés akkortól tekinthető terminusnak, amikor először jelenik meg a későbbi, rögzült alakjában, és amikor először használják műszóként, vagyis egy jelenség, kategória stb. állandónak szánt megnevezéseként. Persze az első megjelenés megtalálása legtöbbször még így is nehézséget jelenthet a magyar névkutatás szerteágazó irodalmában; a fenti elv szem előtt tartása mégis segítséget jelenthet egy, a jövőben összeállítandó terminológiai szótár munkálataiban. (A szótár tervéhez l. FARKAS megj. e.).

¹ Készült a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatási Ösztöndíjának támogatásával.

3. Terminusok létrehozásának okai. – A műszavak létrehozásának az oka a megnevezés kényszere: a kategóriákat, jelenségeket a tudományos kommunikáció egyértelműsége érdekében egyértelmű nyelvi megjelöléssel kell ellátni. Ezt a megjelölési szükségletet ugyanakkor többféle ok is kiválthatja. Ahogyan a szókészlet egészének változását, úgy a szakszókészletét is egyaránt befolyásolhatják külső, azaz nyelven kívüli és belső, nyelvrendszerbeli tényezők. E két kategóriát azonban nem lehet élesen elhatárolni egymástól; igen gyakori, hogy egy változást a nyelvi és nyelven kívüli okok együttese idéz elő, egyes jelenségek besorolása ezért kérdéses lehet. Ilyen például az az eset, amikor a magyar névkutatásban korábban nem tárgyalt kategóriát kell elnevezni, ahogyan ez néhány éve történt az *informális államnevek* esetében. A kifejezés az angol *state nickname* megfelelőjeként született egy, a Névtani Értesítő szerkesztőbizottságában lezajlott eszmecsere során BÖLCSKEI ANDREÁNAK az amerikai tagállamok informális megnevezéseiről közölt tanulmánya kapcsán (BÖLCSKEI 2009). E terminus megjelenése belső oknak köszönhető, hiszen nyelvi hiányt kellett kitölteni. Ugyanakkor nem szabad elfelejtenünk, hogy a nyelvi kategória hiánya mögött (még csak hasonló sincs a magyarban, az esetleg szóba jövő megyenevek esetében sem) egy nem nyelvi kategória hiánya áll: mivel maga a tagállam fogalma sem létezik a magyarországi viszonyok között (habár más országokkal kapcsolatban természetesen ismert), érthető, hogy a tagállamok neve mint téma csak viszonylag későn merült fel a magyar névtudományban, így a megnevezés kényszere is újabb keletű. Hasonló a helyzet a szintén amerikai *middle name*-mel, melyre a magyarban leginkább a *középső név* használatos.

Amellett, hogy a külső és a belső okok mint kategóriák határa elmosódott, e kifejezések még poliszémek is. A fent említett, a teljes szókészlet kapcsán kidolgozott (nyelven kívüli és nyelvrendszerbeli) elkülönítés mellett ugyanis a szakszókészlet esetében egyéb felfogások is érvényesíthetők. A belső okokat értelmezhetjük legszűkebben az adott tudományterület szakszókészletén belüli hatásként, némileg tágabban a teljes magyar szakszókészleten belüliként (ti. különböző tudományok, területek, részterületek és irányzatok szókészletének egymásra hatása) és a legtágabban a fenti módon; a külső okok természetesen ezek függvényében szintén változóan értelmezendők. És akkor még nem is vettük számba azt a kérdést, hogy vajon az idegen nyelvű névtani szakszókészletnek a magyarra gyakorolt hatása nyelvi vagy nyelven kívüli, belső vagy külső oknak tekinthető-e.

A következőkben bemutatandó okokról tehát legfeljebb annyit mondhatunk el, hogy inkább külsőnek vagy inkább belsőnek tekinthetők. Így az inkább külsők közé sorolhatók a gazdasági, társadalmi, jogi, technikai stb. változások hatásai. Az internet megjelenése és elterjedése tette szükségessé például a *nickname* magyar megfelelőjének megalkotását (*nicknév*, *azonosítónév*, *becenév*; vö. RAÁTZ 2008), a sziklamászás mint sport népszerűvé válása pedig a *hegymászóútnevek* (BAUKO 2004), *sziklamászóutak neve* (KUNA 2006) vagy *orohodonima* (BAUKO 2010: 24) terminusok létrehozását. A házassági jog nemrégiben történő változásai vonták maguk után a velük kapcsolatos névtani műszók változását, így született meg a *lánykori név* helyett a *születési név*, az *asszonynev* helyett pedig a *házassági név*; habár az újabb műszók nem teljesen szinonimek a korábbiakkal, hiszen azokkal ellentétben férfiak esetében is érvényesek (vö. FARKAS 2003: 137–8).

Belsőnek tekinthető ezzel szemben (még hozzá a fent említett legszűkebb értelemben) a nevekkal kapcsolatos, korábban le nem írt (vagy másképp leírt) jelenségek megnevezése; példaként említhető a HOFFMANN ISTVÁN által (2008) bevezetett *nexusnév*. Szintén ide sorolható az új névrendszerkezési és -elemzési modellek által szükségessé vált műszóalkotás;

gondoljunk itt például a J. SOLTÉSZ KATALIN (1979) által létrehozott *jelnév*-re és *szónév*-re. Szintén új terminus születéséhez vezethet egy korábbi műszó nem kielégítőnek érzett volta (l. a 4.1. pontban). Az eddigieknél tágabban értelmezett belső ok lehet többek között a névtan és más tudományterületek érintkezése; l. pl. *szleng helynév* (GYÖRFFY 2011).

4. A terminusok használatát befolyásoló tényezők. – Míg az előző pontban a teljesség igénye nélkül néhány olyan okot mutattam be, amelyek hatására új műszó jöhet létre, a továbbiakban azokkal a tényezőkkel foglalkozom, amelyek a terminusok használatában változást idézhetnek elő. Ezek között olyanok is akadnak, amelyek már a műszók létrejöttében is szerepet játszhatnak. Ez nem véletlen, hiszen a szókészlet, így a szakszókészlet elemei is kapcsolatban vannak egymással. Hogy ezt a ma legáltalánosabbnak tekinthető hálózatos vagy pedig egyéb modell alapján képzeljük-e el, jelen esetben nem lényeges: a fontos az, hogy egy műszót érintő változás kihat(hat) a vele kapcsolatban állókra is. Így például az alább bemutatandó, a terminusok használatát gyengítő tényezők mind hozzájárulhatnak (éppen az e tényezők következtében nem megfelelőnek érzett régi terminus kiváltására) új terminusok létrejöttéhez. A külső és a belső okok mint kategóriák bizonytalansága miatt a következőkben más szempont alapján mutatom be a szakszók sorsát befolyásoló hatásokat: először a terminusokat gyengítő, majd az őket erősítő tényezőket veszem sorra. A gyengülés ebben az esetben úgy értendő, hogy az adott hatás következtében a terminus jelentése bizonytalanná válik, használati gyakorisága csökken vagy szerzőnként megoszlik stb. Az erősödés ennek megfelelően a terminus jelentésének megszilárdulását, a szakirodalomban való széles vagy teljes körű elterjedését jelenti – mindezen azonban majd az 5. pontban térek ki részletesebben.

4.1. Gyengítő tényezők. – A következőkben olyan tényezőket mutatok be, amelyek többsége az egész szókészletre, annak bármely elemére hatással lehet ugyan, de a szakszavak használatát a többi eleménél erősebben befolyásolja. Így például a szinonimitás és a poliszmia jelensége természetes módon jelen van a szókészletben; míg azonban más nyelvváltozatok kapcsán nem társítanak hozzájuk értékelő attitűdöt, a szaknyelv megítélése során időről időre felmerül kiküszöbölendő vagy megtürendő voltuk kérdése.

1. A 2. pontban felvázolt vita során merült fel érvként a *gazdát cserélt becézőnevek* metaforikussága. HAJDÚ MIHÁLY szerint (1979: 27) a *gazda* zavaró, mivel személyre utal, holott a kifejezésben nevekre vonatkozik. BACHÁT LÁSZLÓ (1979: 33) a *két úrnak szolgáló nevek*-et javasolta helyette, ez azonban, mint ÖRDÖG FERENC megjegyezte (1980: 57), ugyanúgy metaforikus, ezért nem jelent megoldást a problémára.

2. E példa a terminusként szolgáló kifejezés használatának nehézkességét is felveti gyengítő tényezőként. A *becenév* és a *becézőnév* kapcsán folytatott párbeszédben a túlzott hosszúság és a szintaktikailag összetettebb forma jelenik meg érvként: HAJDÚnak az *ikerítésből való kiválással alakult becézőnevek* ellen az egyik érve a szerkezet körülményessége (1979: 26), s vele egyetértve RÁCZ ENDRE (1979: 30) is körmönfontnak nevezi e terminust. SZABÓ T. ATTILÁnak a *földrajzi név* kapcsán írt leveléből további, a hasonló szerkezetekkel kapcsolatos gondok is felmerülnek: fontos, hogy a műszóval lehessen képzett származékokat és összetételeket alkotni anélkül, hogy az eljárás morfológiai vagy helyesírási problémákat vetne fel. A *földrajzi név* ennek az elvnek nem felel meg, hiszen egy további tagot hozzáfűzve a mai helyesírás szerint már a sokaknak gondot okozó mozgószabály alá esik (vö. SZABÓ T. 1979: 34).

3. Szintén a *gazdát cserélt becézőnevek* kapcsán merült fel a pontatlanság kérdése: mint láttuk, a *gazda* szó szerint értelmezve személyre utal, így félrevezető lehet. Hasonló probléma merül fel az *utcanév* kapcsán is, hiszen az nemcsak az utcáknak, hanem az egyéb közterületek nevének is az összefoglaló megnevezésére szolgál. Ez a gond a *csúfnév* 'ragadványnév'-ként történő használatával is, hiszen a ragadványneveknek csak egy altípusa születik, illetve használatos gúnyolódó szándékkal.

4. A *becenév* és *becézőnév* egymástól elkülönülő jelentésben, funkcióban való használatának lehetőségét felvető vitában gyengítő tényezőként merült fel a túlzott alaki hasonlóság is, mely a terminusok folytonos keveréséhez vezethet (vö. RÁCZ 1979: 28). Szintén zavarónak ítéli meg a LÖRINCZE-féle *természeti név* és *természetes név* terminusok alaki hasonlóságát HOFFMANN ISTVÁN (2012: 131). Ugyanez a szempont, vagyis a *megkülönböztető név*-vel alaki okokból való összecserélhetőség merülhet fel (többek között) érvként a *megkülönböztető névelem* használata ellen is (vö. SLÍZ 2010: 162–4).

5. Nehezítheti egy terminus elterjedését, ha alkotója egy már meglévő rendszert próbál felülírni vele. Ilyen kísérletként említhető J. SOLTÉSZ KATALIN (1979) *embernév* és *személynév* műszava. Mivel az utóbbit a megszokottól eltérően, 'keresztnev' jelentésben használta, a 'személynév'-re új terminust volt kénytelen alkotni. Újítása azonban – leginkább az általa felülírni próbált rendszer régre visszanyúló hagyományai és teljesen általános, köznyelvi és akár más nyelvekbeli megfelelései miatt – nem ment át a névtani gyakorlatba.

6. A J. SOLTÉSZ-féle kezdeményezés ellenében hatott a terminusok poliszémiája is. Ez előállhat a névtan és más tudományok vagy -ágak között is; ilyen például a *melléknév* 'ragadványnév' vagy a *predikátum* 'nemesi előnév', melyeknek grammatikai fogalmakkal való interferálása bizonyára jelentős mértékben hozzájárult elavulásukhoz. Gyakoribb azonban, hogy a terminusnak a névtudományon belül is több jelentést tulajdonítanak. Jó példa erre a *személynév*: általánosan elfogadott 'emberek neve' jelentése mellett MELICH JÁNOS 'pogány kori név' jelentésben is használta (az *antroponima* mellett) (1907: 169); J. SOLTÉSZ, mint láttuk, az általában szokásos jelentésnek alárendelt kategóriaként ('keresztnev'), SZENTGYÖRGYI RUDOLF viszont újabban éppen a bevett jelentés fölérendeltjeként alkalmazta ('emberek és istenek neve'; vö. 2011: 11). Nem ennyire sokértelmű, de hasonlóképp többjelentésű az *apanév*, mely egyrészt a családnevek kialakulásának korában gyakori, az apa nevéből alkotott megkülönböztető névelemet takarja, másrészt pedig a személynévnek több szláv nyelvben (és Kárpátalján kényszerűségből a magyarban) ma is használatos középső, az apa nevéből képzett elemét (*otcsezivo*) jelenti.

7. A poliszémia mellett a szinonímia is befolyásolja a terminusok életét. Bár a rokonértelműség nem feltétlenül zavaró, hiszen például hozzájárulhat a szóismétlés elkerüléséhez, előbb-utóbb általában – akár kutatói beavatkozás folytán, akár anélkül – megszűnik; erről bővebben l. a 7. pontban.

8. Gyengülhet egy terminus attól is, ha eltűnik az általa megjelölt fogalom. Ez történt MIZSER LAJOS szerint (1979: 16) a *predikátum*-mal is: mivel 1945 óta a nemesi előnév jogilag nem élő kategória (1947-től tilos volt a használata; ma használható, de nem hivatalos), mind jelentősége, mind használata megszűnt. Ez azonban még nem elegendő ok, hiszen a megkülönböztető névelem is eltűnt több száz évvel ezelőtt, a névfajtát jelölő terminus (és annak számos szinonimája) mégis él. A lényeg tehát nem magának a fogalomnak a megszűnése, hanem e fogalomnak a névtani szakirodalomban való jelenléte (illetve

éppen annak hiánya): ha hosszú ideig nem foglalkoznak vele, megnevezése is kikopik a használatból.

9. Akadálya lehet egy műszó elterjedésének, ha nincs kellőképpen megtámogatva érvekkel a szükségessége. Erre említhető példaként PAIS DEZSŐ 1955-ös, Magyar Nyelvbeli rövid írása, melyben az általa alkotott, akkor már széles körben használatos *egy-, két- és többelemű név* alternatívájaként ajánlotta az *egy, két stb. indítékú személynév* vagy *egy, két stb. mozzanatú személynév* kifejezéseket. A cikkből nem derül ki, mi készítette a szerzőt erre a lépésre: sem azt nem állítja, hogy a korábban bevezetett terminus nem megfelelő, sem pedig azt, hogy az újonnan javasoltak jobbak. Felvetése vélhetőleg vitaindító célzatú volt; mivel azonban részletes indoklása hiányzik, tudomásom szerint nem váltott ki visszhangot a magyar névtudományban.

10. Ha egy terminus története régre nyúlik vissza, megtörténhet, hogy alakja nyelvi leg elavul. Ez történt például a *ragadék név*-vel is (vö. BAUKO 2009: 7); ennek következménye többnyire egy új műszó megalkotása lesz.

11. Negatív hatással lehet egy műszó használatára a tudomány(ok)ban bekövetkező általános szemléletváltozás is. Így például BENKŐ LORÁND „A régi magyar személynévadás”-ban még *kezdetleges nevek*-ként jelölte meg a világi nevek egy csoportját (1949: 5), azóta azonban a fejlődéskoncepció helyét minden tudományban átvette a változás; ennek következtében az értékelő funkció ma nem kap szerepet a névfajták leírásakor.

12. Ahogyan általában a nyelvhasználatban, úgy a terminológiában is beszívárgott újabban a politikai korrektség szempontja, amennyiben az inkorrektnek számító kifejezések használata általánosan kerülendővé válik. A korrektség hiánya eredendő is lehet, mint például a névmagyarító kampányok idején felvett nevek egy csoportjának a megjelölésére a korabeli kritikákban felbukkanó *látszatmagyar* vagy *mondvacsinált név* megnevezések esetében (vö. FARKAS 2008: 338), de nyelvi változások, leginkább a jelentés pejorálódása eredményeképpen is előállhat. Ez utóbbira hozható fel példaként az említett BENKŐ-műben is használt *primitív* jelző (a kezdetleges nevek létrehozó gondolkodás megjelölésére; 1949: 5) vagy a korábban általánosan, ma viszont már egyre ritkábban használt *pogány név* terminus. (Az utóbbi helyett ma már elterjedtebb a *világi név*; az itt említett ok mellett nem utolsósorban azért is, mert időben előrehaladva e nevek egyre nagyobb részét, majd összességét már keresztények viselték).

4.2. Erősítő tényezők. – A fenti, gyengítő tényezőkkel ellentétes körülmények (pl. egyjelentésűség vagy hosszú időre visszanyúló, folyamatos, széleskörű szaknyelvi használat) mellett négy tényezőt érdemes megemlíteni.

1. Megkönnyítheti a terminus elterjedését az azt bevezető, használó mű fontossága, illetve szerzőjének ezzel (is) összefüggő tekintélye. Jól megfigyelhető ez a *helynév* és a *földrajzi név* szinonimitásának történetében. A korábban általános *helynév* helyett a *földrajzi név* kifejezést két, gyorsan alapművé váló 1947-es munka vezette be: LÖRINCZE LAJOSnak a „Földrajzineveink élete” és BENKŐ LORÁNDnak „A Nyárádmente földrajzinevei” című műve (akkor még így, egybeírva). Ezek hatására a 70-es években már a *földrajzi név* számított gyakoribbnak, a helyesírási szabályzat 1984-es 11. kiadása is ezt alkalmazza. SZABÓ T. ATTILA és tanítványai azonban következetesen a *helynév* műszót használták, ahogyan napjainkban a helynévkutatásban meghatározó debreceni és a szemléletileg hozzájuk kapcsolódó más helynévtörténészek is, s a magyar nyelvű konferenciák, szimpóziumok címében is ez szerepel jellemzőbben. Ennek következtében a

helynév mára ismét gyakoribbnak tűnik a névtani szakirodalomban, mint a *földrajzi név*. (A két terminus használatának történetére bővebben l. HOFFMANN 2012: 128–30.)

2. A hivatalosságban és a köznyelvben való következetes használat szintén erősítheti egy terminus pozícióját. HAJDÚ MIHÁLY például az Akadémia akkoriban működő névtudományi munkabizottságához benyújtott, a hozzászólások alapján átdolgozott, fent említett vitaindítójából készített előterjesztésében megállapította: „a hivatalos »utónév« ellen ma már nem vehetjük föl a harcot” (1974: 2). E műszóval a laikusok is nap mint nap kapcsolatba kerülnek a különféle ügyintézek révén, így ismertsége jóval szélesebb körű a névtudományi terminusok többségénél.

3. Nemcsak a következetes köznyelvi használat járulhat hozzá egy terminus elterjedéséhez, illetve fennmaradásához, hanem az is, ha a terminus alapjául szolgáló köznyelvi kifejezés jelentéstartalma sugallja a terminus jelentését (vö. HOFFMANN 2012: 134, az általa alkotott *kiegészülés*, *bővülés* terminusok kapcsán). Ha viszont a kettő között nagyobb eltérés van, az zavarólag hathat, még a terminus kellő fogalmi körülhatároltsága ellenére is.

4. A számos társadalmi tényező közül itt csak egyet említek, a korabeli szemlélet, közgondolkodás hatását. Ezt ugyanis kiválóan példázza a *névmagyarosítás* terminus dia-dala, mely a névmagyarosító mozgalmak hatására a 19. század utolsó harmadára szinte kiszorította a korábbi *névváltoztatás*-t. Sőt a jogi, de még a nyelv- és történettudományi szövegekben is megjelent ebben az átfogó jelentésben, holott a változtatás sohasem kizárólag idegen nyelvről magyarra történt (bővebben l. FARKAS 2008).

5. A változások eredménye. – Az eddig leírt tényezők, mint láttuk, erősítő vagy gyengítő hatással vannak a terminusok használatára; hogy pontosan miben nyilvánul meg, mit eredményez ez a hatás, azt az eddig követett módon, példákon keresztül mutatom be.

A gyengítő hatások eredményeképpen megeshet például, hogy egy újonnan bevezetni kívánt terminus nem szilárdul meg (ez történt az *egy*, *két stb. indítékú személynév*-vel), illetve egy már használatos műszó kiesik a használatból (pl. a *ragadt név*). Ez utóbbi esetben általában a régít felváltja egy új terminus, mint azt a *leánykori név* és a *születési név* példáján láthattuk. Az sem ritka azonban, hogy mindkettő (vagy több) megmarad, és szinonimaként használjuk őket. Ez azonban a szakszókészletben különösen instabil állapot: amellett, hogy külső beavatkozás nélkül is megszűnhet, az egyértelműsége törekedve a kutatók gyakran maguk is igyekeznek valamiképpen véget vetni neki. Ennek eredménye lehet az eltérő preferenciájú használat, mint a *helynév* és a *földrajzi név* esetében, vagy a funkciómegoszlás. Ez utóbbira szolgálhat példaként az *egyénnév* és a *keresztnév*: az utóbbi általánosabb használatú, de az előbbi is megjelent, hogy kiküszöbölje a *keresztnév* pontatlanságát (az ugyanis előtagjának a kereszténységhez való kötődése miatt más kultúrák és a kereszténységet megelőző idők neveire nem a legjobb megnevezés). Az utóbbi időben azonban a két terminus „megosztottni” látszik a korábban mindkettejük által jelölt fogalmi tartományon: az *egyénnév* e szerint minden olyan esetben használatos, amelyben a *keresztnév* az említett probléma miatt pontatlan lenne (többbelemű név elemeként és egyelemű névként egyaránt), a *keresztnév* pedig megmarad egyeduralkodóként a többbelemű keresztény névadásban jellemző elem megnevezésére. Végül az is előfordulhat, hogy a korábban szinonim műszók között hierarchia alakul ki. Ezt figyelhetjük meg a *gúnynév* és a *ragadválynév* kapcsán: az előbbi mára elveszítette ’ragadválynév’ jelentését, s helyette a ragadválynév egyik típusának megjelölőjévé vált.

6. Jövőbeli változások. – Természetesen az itt bemutatott helyzet csak ideiglenes; az általam leírt változások jelenleg is zajlanak. Ha a tervezett névtani terminológiai szótár elkészül, az bizonyára nagyban hozzájárul majd a terminológia bizonyos fokú egységesüléséhez. Ez óhatatlanul együttjár néhány műszó elavulásával, illetve más terminusok megerősödésével a többivel szemben, ami egy idő után lassíthatja e változásokat. Egy efféle szótár azonban semmiképpen sem lehet előíró, a leírás mellett legfeljebb ajánlásokat tartalmazhat; így nem gátolja majd a változásokat, csupán egy újabb, egyes terminusokat erősítő, másokat gyengítő tényezőként kapcsolódik be történetükbe.

Hivatkozott irodalom

- BACHÁT LÁSZLÓ 1979. Hozzászólás A névtudomány műszavai című cikkhez. *Névtani Értesítő* 2: 31–3.
- BAUKO JÁNOS 2004. Hegymászó útnevek a Szulyói-sziklákon. *Névtani Értesítő* 26: 119–35.
- BAUKO JÁNOS 2009. *Ragadványnév-vizsgálatok kétnyelvű környezetben*. Nyitra–Budapest.
- BAUKO JÁNOS 2010. Hegynévhasználat a fordítás és kétnyelvűség tükrében. In: BAUKO JÁNOS szerk., *Bilingvizmus és fordítás. Nyelvészeti tanulmányok Arany A. László 100. évfordulójának tiszteletére*. Nyitra. 19–29.
- BENKŐ LORÁND 1947. *A Nyárádmente földrajzinevei*. MNyTK. 74. Budapest.
- BENKŐ LORÁND 1949. *A régi magyar személynévvadás*. Budapest.
- BÖLCSKEI ANDREA 2009. Az Amerikai Egyesült Államok tagállamainak hivatalos és informális elnevezéseiről, a tagállamnevek magyar fordításáról. *Névtani Értesítő* 31: 119–41.
- FARKAS TAMÁS 2003. A házassági névviselés új szabályozásához. *Magyar Nyelvjárások* 41: 133–42.
- FARKAS TAMÁS 2008. Szemlélet és terminológia a névkutatásban: a hivatalos magyar családnév-változtatások kérdései. In: BÖLCSKEI ANDREA – N. CSÁSZI ILDIKÓ szerk., *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai*. Budapest. 332–41.
- FARKAS TAMÁS 2011. Terminológiai munkálatok a névkutatás területén. *Névtani Értesítő* 33: 203–12.
- FARKAS TAMÁS megj.e. Egy magyar névtani terminológiai szótár tervéről. Megjelenés előtt a XXII. MANYE-konferencia kötetében.
- GYÖRFFY ERZSÉBET 2011. A szleng helynevek névrendszertani helyéről. *Névtani Értesítő* 33: 93–9.
- HAJDÚ MIHÁLY 1974. *Előterjesztés a magyar névtudomány műszavainak egységesítéséről*. Sokszorosított kiadvány. Budapest.
- HAJDÚ MIHÁLY 1979. A magyar névtudomány műszavai. *Névtani Értesítő* 2: 18–28.
- HAJDÚ MIHÁLY 1980. Közbevető megjegyzések a névtani terminológiáról. *Névtani Értesítő* 3: 59–60.
- HOFFMANN ISTVÁN 2008. A személynévrendszerek leírásához. *Magyar Nyelvjárások* 46: 5–20.
- HOFFMANN ISTVÁN 2012. Elmélet és terminológia a magyar helynévkutatásban. *Névtani Értesítő* 34: 127–37.
- KUNA ÁGNES 2006. „Magyarország szikláin”. A magyar sziklamászóutak nevei. *Magyar Nyelvőr* 130: 84–96.
- LŐRINCZE LAJOS 1947. *Földrajzineveink élete*. Budapest.
- MELICH JÁNOS 1907. Az Árpád-kori becéző keresztnévek egy csoportjáról. *Magyar Nyelv* 3: 165–76.
- MIZSER LAJOS 1979. A predikátum. *Névtani Értesítő* 2: 16–8.
- ÖRDÖG FERENC 1980. Néhány megjegyzés a névtudomány műszavaihoz. *Névtani Értesítő* 3: 56–8.
- PAIS DEZSŐ 1955. Egy tulajdonnévi fogalom műszói megjelöléséhez. *Magyar Nyelv* 51: 222–3.
- RAÁTZ JUDIT 2008. Névvadás az interneten. In: BÖLCSKEI ANDREA – N. CSÁSZI ILDIKÓ szerk., *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai*. Budapest. 443–50.

- RÁCZ ENDRE 1979. Névészeti terminológiai megjegyzések. *Névtani Értesítő* 2: 28–31.
SLÍZ MARIANN 2010. A történeti személynév kutatás terminológiájához. *Névtani Értesítő* 32: 157–172.
J. SOLTÉSZ KATALIN 1979. *A tulajdonnév funkciója és jelentése*. Budapest.
SZABÓ T. ATTILA 1979. Levélrészlet a névtudomány műszavairól. *Névtani Értesítő* 2: 33–4.
SZENTGYÖRGYI RUDOLF 2011. A Tihanyi alapítólevél személynevei I. Középkori okleveleink teonimái. *Névtani Értesítő* 33: 9–28.

SLÍZ MARIANN

MARIANN SLÍZ, **Appearance and changes of terms**

The paper systematically surveys the reasons for changes in onomastic terminology. First the question of when an expression can be considered a term is discussed, as this condition essentially determines the further investigation. The author goes on to describe the external (extralinguistic) and internal (intralinguistic) reasons for the appearance of a term, emphasizing that the boundaries between these two categories are blurred. Weakening and strengthening factors, i.e. factors contributing to the obsolescence of a term or to the narrowing of its applicability and factors supporting the spread and consolidation of a term are also explored. Finally, the results of these changes are surveyed highlighting that with respect to the provided examples the described states are only snapshots, as changes are taking place at present as well.